

بیمارستان دولتی شهر

«امام رضا (ع)»
آله شد

اما در حقیقت این بیمارستان، قدمتی به اندازه تاریخ شفاخانه‌های شهر مشهد دارد. بیمارستان تنی پیش از آن برمی‌گردد؛ مریض‌خانه‌هایی که به دلیل شکل‌گیری در کنار بارگاه «ثامن الحجج (ع)»، مهم‌ترین آن‌ها بیمارستان «امام رضا (ع)» بود. شاید اهمیت این موضوع سبب شد تا این بار در رده‌م جمع شوند و مهندس سعید مهریویا، پژوهشگر حوزه معماری و تاریخ، از ماجرای احداث این پزشکی شهرمان گره‌خورده و پیشتر با نام «شفاخانه‌ی شاه‌رضا (ع)» شناخته شده بود، مرور می‌کنیم. رضاشاه اشاره دارد.

شده بود.

اولین دربان‌های خصوصی در بیمارستان
«شاه‌رضا»

بیمارستانی که این روزها می‌بینید، با توجه به نبود امکانات به‌سختی ساخته شده است. ساخت بیمارستان بدون آب لوله‌کشی، نبود کارخانه سیمان در ایران و نبود نیروی فنی کار سختی بود. در روزنامه اطلاعات ۲۵ مهرماه ۱۳۱۳ آمده است: «علاوه بر مهندسين، روزی هزار کارگر برای ساخت بیمارستان کار می‌کردند و قریب به یک میلیون و ۸۰۰ هزار نفر عملاً برای اتمام این بنا کار کرده‌اند و حدود ۷۰۰ میلیون

ریال مخارج ساختمان و بنا شده است و گنجایش ۷۰۰ تخت‌خواب را برای معالجه مرضی و دردمندان دارد...». پس از ساخت بیمارستان، محمدولی اسدی طی نامه‌ای اعلام داشت: «بیمارستان خارج از شهر است و حفظ امنیت آن سخت». برای برقراری این امنیت نیاز به مأمور داشتند. از آنجایی که آن قدر مأمور نداشته‌اند تا بتوانند در اطراف بیمارستان بگذارند، اولین دربان‌های تخصصی را آموزش دادند تا در آنجا مشغول به کار شوند.

هدف از ساخت بیمارستان «امام رضا (ع)» کمک به بهداشت عمومی شهر و درمان بیماران فقیر بود. این بیمارستان برای

مریض‌های فقیر و بی‌نواد در زمین‌های «الندشت»، که نسبت به شهر مشهد ارتفاع بیشتر و هوای بهتری داشت، تأسیس شد، اما از نظر کمک به بهداشت عمومی و احتیاج اهالی شهر مریض‌هایی که فقیر نبودند با دریافت حق‌العلاج پذیرفته می‌شدند و جوهری که از این طریق حاصل می‌شد به مصرف خود بیمارستان می‌رسید.

سبک معماری بیمارستان

معماری بیمارستان «امام رضا (ع)» برگرفته از معماری تاریخ ایران است. معماری بیمارستان ترکیب خاصی از سبک معماری دوره‌های برجسته و مختلف (هخامنشیان، سلجوقیان و صفویان) و سبک معماری جدید عصر آن زمان بوده است. سرستون‌های تخت‌جمشید، طاق‌های ساسانی و گنبد سبز فیروزه‌ای اسلامی ایرانی، که در مرکز ساختمان قرار دارد و به صورت ماهرانه به هم دیگر پیوند خورده است، نشان‌دهنده تاریخ باشکوه یک ملت است. این بیمارستان ۸۳ ساله را می‌توان کانون رشد و پویایی دانش پزشکی و پایگاه قدرتمند آموزش و درمان برشمرد. معماری و باغ بیمارستان در تسکین روحیه بیماران نقش مؤثری دارد. کاربری آموزشی، پژوهشی و درمانی و نیز نوع معماری، باغ‌سازی، و درختان بلند و مصفا و انتساب بیمارستان به آستان قدس رضوی و حضرت ثامن الحجج (ع) جایگاه منحصر به فردی در آذهان عمومی دارد.

معماری منحصر به فرد ایرانی بیمارستان

عبدالله رضا رحمانی نسب، پژوهشگر فیلم مستند «شفاخانه»، درباره معماری این بنا می‌گوید: «ساخت بنای بیمارستان توسط معمار و کارگران ایرانی با سیمان، آهک، چوب و شیشه تأمین شده از داخل و خارج کشور، پس از ۵ سال به پایان رسید و در تاریخ ۱۳۱۳ هم‌زمان با جشن هزاره فردوسی با حضور رضاخان افتتاح شد. معماری این بنا بیشتر شبیه معماری یک کاخ بزرگ و زیباست تا یک بیمارستان. نمای این بنا به خوبی نمایش‌دهنده سبک معمارش است؛ سبکی که تلاش دارد با استفاده از نمادهای دوره‌های مختلف معماری ایرانی، تاریخ ایران را در بنای یک بیمارستان به نمایش بگذارد، کاری که طاهرزاده در تمام آثار دیگرش انجام داده است. وقتی جلوی این بنا می‌ایستید معماری خاصی را می‌بینید که نه تقلید از معماری اروپایی است و نه تقلید از معماری دوره خاصی از ایران قدیم؛ این بنا نمای زیبایی از تاریخ قدیمی و نشان‌دهنده معماری نوین در مشهد است. اگر برای اولین بار این بنا را ببینید یک چیز بیشتر در آن خودنمایی می‌کند: ستون‌های تزئینی‌ای که در این بنا به کار رفته‌اند، با سه طرح مختلف بارها در نما تکرار شده‌اند. طرح‌هایی که مشابه آن را می‌توان در دیگر بناهای تاریخی ایران دید. ستون‌هایی شبیه به ستون‌های تخت‌جمشید، بنای عالی‌قاپو و مسجد وکیل. حتی این دقت در جزئیات را می‌توان هنگام عبور از کنار حفاظ‌های این بیمارستان هم دید. حفاظی به طول تقریبی ۲ کیلومتر و

اگر در این فضا قدم بزنید می‌توانید عدد ۸ را در این ساختمان ببینید. ۸ پله برای ورود به ساختمان، ۸ قطعه برای ورود نور به ساختمان. دیوارهایی به ارتفاع ۸ متر و ۸ ستون تزئینی در میان پنجره‌ها و محوطه‌ای با مساحت ۸۸۸ مترمربع در قسمت ورودی اصلی ساختمان همه نشان از توجه معمار به امام هشتم دارد

ساخته شده از ۴۹۰۰ قطعه آهنی که تنها با پیچ و بست‌های مختلف متصل شده‌اند. حفاظ‌هایی که برای بیمارستانی در خارج از شهر، در نظر گرفته شده بود.

او ادامه می‌دهد: «این بیمارستان از همان ابتدا به عنوان جایگزین «دارالشفا» حرم تأسیس شد. به همین دلیل نام «شاه‌رضا (ع)» برایش انتخاب شد. سازنده و طراح بیمارستان، هیچ‌گاه فراموش نکرد این بیمارستان متعلق به امام هشتم شیعیان است و فقط به استفاده از گنبد، کاشی‌کاری و طاق‌های اسلامی برای نمایش روحانیت فضا اکتفا نکرد. اگر در این فضا قدم بزنید می‌توانید عدد ۸ را در این ساختمان ببینید. ۸ پله برای ورود به ساختمان، ۸ قطعه برای ورود نور به ساختمان، دیوارهایی به ارتفاع ۸ متر و ۸ ستون تزئینی در میان پنجره‌ها و محوطه‌ای با مساحت ۸۸۸ مترمربع در قسمت ورودی اصلی ساختمان همه نشان از توجه معمار به امام هشتم دارد. علت استفاده از این سبک معماری هر چه که باشد، حسی را در بیمار ایجاد می‌کند تا استرسش کاهش یابد.»

رحمانی نسب می‌افزاید: «تفاوت چشم‌گیری بین نمای بیرونی و داخل ساختمان وجود دارد. داخل بیمارستان فضایی ساده و بدون هیچ پیرایش متمرکز بر درمان بیماران است. نه اثری از کاشی‌کاری است نه معماری باستانی ایران. در روزهای ابتدایی، بخش‌های زنان و مردان جدا بود: غرب مخصوص زنان و شرق مخصوص مردان. راهرو، تالار جراحی است تا دسترسی آسان باشد. تالار، متشکل از ۸ اتاق جراحی است که انجام عمل جراحی بر روی چند نفر را ممکن می‌ساخته است. برای گردش هوای بهتر بر روی این ساختمان سازه بزرگ کلاه‌فرنگی ساخته شده است. داخل این بنا براساس طرح بیمارستان‌های مدرن آن زمان ساخته شده است. در ابعاد اتاق‌ها و پنجره‌ها و ارتفاع سقف سازنده حتماً این را در نظر داشته که با وجود پنجره‌های بزرگ روبه باغ، بیماران و کارکنانی که ساعت‌ها و روزها در این مکان حضور دارند، حس بهتری داشته باشند. با وجود پنجره‌های بزرگ و ارتفاع بلند سقف‌ها، باید فکری به حال سیستم گرمایشی و سرمایشی بیمارستان می‌کردند. به همین دلیل ساختمان بیمارستان بر محور شرقی غربی ساخته شده است. در تابستان به دلیل زاویه تابش عمودی خورشید، نور کمتری وارد اتاق‌ها می‌شود و در زمستان که هوا سردتر است، به دلیل تابش مایل خورشید، نور بیشتری از پنجره‌ها وارد اتاق‌ها می‌شود. همچنین تمام اتاق‌های این بنا، دارای پنجره‌های دولا به هستند که گرما را در زمستان‌ها نگاه می‌داشتند. در زمان ساخت این بیمارستان، قیمت آهن بالا بود و استفاده از آن مرسوم نبود. به همین دلیل سقف آن با تیرهای چوبی، که با بست‌های فلزی بزرگ به هم متصل شده‌اند، ساخته شد و پوششی از ورق‌های فلزی بر روی آن کشیده شد که بعد از ۸۰ سال همچنان پابرجاست.»

